

PROJEV

11-F-23

PANA PRESIDENTA REPUBLIKY

DR EDVARDA BENEŠE

NA SJEZDU ČESKÝCH SPISOVATELŮ

V ČERVNU 1946 V PRAZE

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení

VYDAL

SYNDIKÁT ČESKÝCH SPISOVATELŮ

MCMXLVI

ÚVOD

Děkuji vám za pozvání na váš sjezd a zároveň za vaše milá slova dnešního uvítání. Rád jsem mezi vás přišel — počítám se k vám a vy jste poctou, mně prokázanou, ukázali, že mne pokládáte za jednoho ze svých.

Současně však jste mne požádali, abych vám při této příležitosti i já něco pověděl. Nezapírám, že jste mne tím uvedli do značných nesnází. Neboť chápete jistě všichni — a já sám jsem si toho dobře vědom — že je mně velmi obtížno učiniti projev, jenž by byl jen přibližně výrazem dnešních lidských a politických skutečností a který by vás, spisovatele, lidi tak intensivně o problémech dneška myslící, mohl plně uspokojit. Vyšli jsme právě z největších válečných událostí světových, byli jsme na prahu smrti a slavíme jedno z velikých, snad téměř jedno z největších vítězství své historie; prošli jsme peklem národního utrpení a jako zázrakem jsme se zdvihli k uskutečňování svých desetiletých a staletých nejvyšších tužeb a plánů; prožili jsme velkou národní revoluci a vcházíme do doby velikých re-

Koupil od	<i>Komárka</i>
Darem od	
v	<i>Brno</i> za Kčs <i>15-</i>
Inv čís :	<i>6.654</i>
Sign:	

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP STARÝ FOND	<i>01475</i>
Č. inv.:	

alisací politických a mravních; v nedávných měsících jsme začali podstatně měnit své vnitřní poměry, prošli jsme prvními volbami, jež nám samy tu novou situaci výrazně potvrzují, já sám jsem byl nově zvolen ke konání úřadu, jehož těžkosti mně už před deseti lety, po první volbě, byly tak jasné, a který ani dnes, za dnešních poměrů mezinárodních, nebude — snad, možná — méně zodpovědný, nežli byl před touto strašnou válkou.

Kolik otázek se tu každému z nás vnucuje, kolik problémů volá tu po řešení a vyřešení, kolik starostí, kolik radostných i bolestných očekávání tu na každého z nás doléhá! A jak říci dnes, ve chvíli, kdy takřka každý z nás prožívá lidsky, mravně, sociálně, psychologicky ten gigantický zápas dnešního poválečného člověka přímo bezprostředně, něco, co by mělo býti vodítkem pro denní náš život a co by vystihovalo už dnes syntheticky aspoň tu všeobecnou linii, po které dnešní člověk má jít, co má chtít a kterou cestou má býti bezpečně veden.

Jsem si vědom toho, že takové synthetické směrnice nelze dnes ještě dát. Nechci také projevovat zde nějaké autoritativní názory. Mluvím k vám jako člověk svobodný, nikoli jako president tohoto státu, pronáším své názory ryze osobní, mluvím jako jeden z vás a očekávám, že v tom smyslu budu také podroben vašemu posudku a kritice. A přede-

vším sleduji a budu sledovat průběh vašeho sjezdu, abych se na prvním místě sám vaší kritikou, vašimi úvahami a vašimi názory poučil a dle nich své názory prověřil.

Neboť není to po prvé, co si uvědomuji a co i veřejně opakuji: politika a kultura, politika a literatura, politika a umění jsou obory sobě tak blízké a sebe navzájem tak pronikající, že je podstatnou chybou, když si tyto dva světy nerozumějí, jeden od druhého se neučí, jeden druhému přímo neslouží. Problém je jen, jak se to činí a jak se to má činit.

Jako každý z vás i já jsem od studentského mládí uvažoval o tom, co budu v životě dělat. Váhal jsem z počátku mezi vědou a uměním. Pěstoval jsem — aspoň theoreticky — dost dlouho obojí a rozhodl jsem se na konec pro filosofii a sociologii. Ale studia umění a literatury jsem nikdy neopustil, i když mne pak události samy, první válka světová, strhla k pěstování sociologické vědy praktické, to jest politiky.

A promýšlel jsem velmi bedlivě vztah obou těch světů: viděl jsem brzy, že politika sama je a má býti vědou, a že, ať je jakkoli denním bojem strhávána dolů, je a musí býti uměním. Řídí, vede, upravuje a usměrňuje vztahy člověka k člověku, zkoumá a zabývá se především člověkem v jeho životě individuálním a v jeho projevech i životě kolektivním; zkoumá jeho tužby a přání, proniká jimi a uvažuje o jejich

správnosti, o jejich psychologických předpokladech a o jejich uskutečnitelnosti a přenáší je pak v praktický život.

Který obor lidské činnosti lépe, hlouběji a důkladněji o člověku poučuje nežli právě literatura a umění? Kdo lépe vykládá politikovi o lidské duši, o její ohromné komplikovanosti na jedné a přitom nevyslovitelné prostotě na druhé straně, o její zlobě, bídě a nicotnosti a na druhé straně zase o její kráse, jasnosti a velikosti — nežli právě psychologie, uložená v klasických dílech literatury? A co vyjadřuje lépe a co správněji učí politika chápat budoucnost, kterou on má tvořit a v praktickém životě uplatňovat, nežli inspirace umělecká všeho druhu, vyjadřující přání a tužby lidstva zítřka, hlásající ideje, názory a plány, které z mlhavých představ mají zítra přecházet v realizaci politického života, a které ho musí uvádět na správnou cestu, když hledá a zkoumá, jaké jsou nálady a touhy lidu, jaké budou jeho představy zítra a pozítří, co chce a má chtít lidstvo nikoli dnes, ale zítra, za rok a za celá desetiletí?

V tom smyslu jsem se od mládí vždy zabýval a nepřestal se nikdy zabývat a přímo žít literaturou a uměním. Nejen že politik má znát a řešit materiální podmínky a otázky kultury vůbec a má je tudíž bezvadně chápat a ovládat, ale mně literatura a umění byla v politice vždy bezpodmínečně nutným spolupracovníkem a pomocníkem, jenž úzce

politikovi pomáhá, politiku spolutvoří a její vlastní materii stále a stále obnovuje. Učil jsem se od svých studentských let poznávat člověka v našich, ruských, anglických, francouzských a jiných románech a divadlech, učil jsem se lidské psychologii a poznání života a společnosti — více v teorii nežli v praxi — v literatuře a literaturou, naučil jsem se životní problematice více v pojednáních uměleckých a na výstavách nežli v analytických studiích vědeckých, a — neznaje tehdy pozdější dosah toho — doslova jsem hltal za svého mládí, stráveného v cizině, massu světové literatury všeho druhu, která mne formovala — a už tehdy zformovala — v podstatě v to, čím jsem se stal a zůstal i dnes.

Jedním slovem literatura a kultura, národní a mezinárodní, v nejširším slova smyslu, stala se od mého života jako politika neodlučitelná. Stala se mi samozřejmostí, vnucenou životem a životní praxí. Chápal jsem tak celý poměr kultury a politiky, celý problém demokratického politika.

ČEŠTIVÍ, EVROPANSTVÍ, LIDSTVÍ
O NOVÝ HUMANISM

Zijeme dnes v době velikých lidských a světových událostí, velikých světových převratů a velikých společných lidských osudů. Nevíme sice mnoho o světech jiných, ale určitě si uvědomujeme, že náš svět na naší zeměkouli se stává jednotným a jednotnějším a že nebude dlouho trvat a stane se svět a lidstvo našeho světadílu plně sjednoceným. Je to fakt a vědomí, obzvláště, speciálně v době, kdy jsme prožili katastrofu, která rozloučila národy, třídy a jedince tak dokonale a hrozila úplným zničením nebo ovládnutím jedněch druhými. A to zničením nejen politickým, nýbrž především kulturním a duchovním vůbec.

Fakt ten znamená, že předmětem našich všech snah a úsilí, materiálních i duchovních, nebude jedna strana, jedna třída, jeden národ a jeden stát, nýbrž stále více a více lidstvo, lidstvo jako celek. Bude to boj — a je to už dnes boj — o nový humanism, konkrétněji pojatý a jasněji formulovaný nežli tomu bylo dříve. Zůstane otázkou, zdali omezíme v bu-

doucnosti tento nový humanism na svůj fyzický svět, či půjdeme-li později znovu v duchu našich předchůdců-filosofů do světa ostatního a hlavně do světa nadfyzického, to jest zdali jej budeme opět doplňovat úvahami metafyzickými; ale zatím jednota našeho fyzického světa se stává otázkou bezprostřední a otázkou už dneška. A kdo spíše nežli spisovatelé naši a spisovatelé vůbec, to jest i národů ostatních, mají vzít tento úkol na sebe a státi se jeho nositeli a jeho průbojníky, bojovníky o tento nový svět, o tento nový humanism?

Já vím, že je to trochu těžké volat dnes, po nejstrašnějším ubíjení lidské důstojnosti v moderní historii, ke zdvíhání praporu lidskosti a k tvoření novohumanistických teorií a ideálů. Vidíte přece všude kol sebe netolerantní zdůrazňování stranic, nacionalismu a imperialismu v nových formách a v novém šatě. Vidíte v nových formách veliký rozkvět nacionálních ideologií při jednáních o nové mírové smlouvy, v zápolení o příští budoucnost, v tvoření předpokladů pro ovládnání těch či oněch krajů světa a slyšíte už dnes na všech stranách o přípravách k nové válce světové. A budete tudíž na pochybách, zmíní-li se vám někdo — vám, spisovatelům, tvořitelům a nositelům nového světa — o novém humanismu.

Není, myslím, lepšího příkladu — a nám bližšího a po-

chopitelnějšího příkladu — vývoje a poslání národní kultury a literatury nežli je příklad našeho vlastního národa. Národ náš vstoupil do historie současně s většinou národů evropských, dnes kulturně vyspělých, a dosáhl už v době posledních Přemyslovců a za prvních Lucemburků vrcholů tehdejší evropské kultury a v době husitské revoluce představoval snahy o docílení vrcholného vývoje na poli mravním, náboženském a sociálním v tehdejší kulturním světě vůbec. Byl mezi prvními na poli snažení politického, byl hospodářsky vzorem mnohým jiným, na poli vědy a kultury založil si pražské vysoké učiliště, jež jej postavilo na vedoucí místo ve snahách po nejvyšším duchovním vývoji Evropy a v husitském vzepření se katolické církvi zaujal přímo vedení v tehdejší duchovním boji o svobodu svědomí a o moderního člověka vůbec.

V té době výtvořily jeho národní kultury, výtvořily jeho umění, literatury, práva, je možno řadit do počtu těch, jež daleko přesahovaly rámec českého národa a státu, stávaly se střeoevropskými, evropskými a v tehdejší smyslu světovými. Přišla však doba všeobecného konfliktu katolicismu s protestantismem, pak náš národní pád a všecko to, co se u nás spojuje s Bílou horou a dobou pobělohorskou. V té chvíli po dřívější době, charakterisované kulturně Janem Husem, Petrem Chelčickým a dobou Jiříka Poděbradské-

ho, přichází ještě poslední kulturní se vzepjetí v osobě J. A. Komenského, jenž se stává nositelem naší národní tradice v celém tehdejší světě a přímo ostentativně nese ve svém dlouholetém exilu náš program češství, evropanství a lidství.

Po smrti Komenského — a hlavně od polovice 18. století — prodělává pak náš národní a kulturní život tentýž vývoj, kterým prochází později většina mladých, nových a menších národů evropských (a jiných) v době jejich národního růstu, vzkříšení a obrození. Jejich kultura a literatura začíná brzy prací pro malého člověka a jeho výraznějším uvědoměním národním, pak sociálním, mravním a duchovním vůbec. Literatura se stává nejvýraznějším nástrojem tohoto uvědomování a tohoto kulturního, politického a sociálního zápasu. U nás se to projevuje literaturou obrozenskou. J. Dobrovský se stává — vedle řady ostatních — reprezentantem tohoto období naší národní historie. A hned přebírá starý náš program národní tradice. Fr. Palacký v něm pokračuje a T. G. Masaryk jej vyvrcholuje; češství, evropanství, lidství: to je ve zkratce smysl tohoto programu a tohoto vývoje.

Naše národní kultura a speciálně literatura od r. 1848 je pak zcela charakteristickým příkladem vývoje moderních kultur národních: je nositelem národního vývoje, je nástrojem obrození národního a sociálního vzestupu malého člo-

věka, dělníka a rolníka. Od K. H. Máchy, přes literaturu revolučních let z r. 1848 do r. 1860, od Boženy Němcové a literatury let 1870 až 1890, od vytvoření všech moderních směrů a forem literárních v našem národním písemnictví po letech osmdesátých a devadesátých až do doby přítomné sloužila literatura a všechny kategorie našeho umění — divadlo a hudba, umění výtvarné, malířství, sochařství a architektura — v té či oné formě tomuto velikému cíli: národnímu obrození a jeho vyvrcholení v politické národní samostatnosti.

Soudím však, že ve chvíli, kdy této samostatnosti bylo dosaženo, takřka instinktivně role naší národní kultury a především naší literatury se začala přizpůsobovat nové situaci: přebírala znovu roli, kterou vlastně žila ve svém počátku od doby Husovy, v době před naším politickým pádem, to jest snažila se znovu státi se evropskou a světovou a nemezovala se jen na svou lokální a izolovanou úlohu národní. Nejvýraznějším nositelem tohoto období naší národní literatury se stal — vedle jiných — Karel Čapek, v hudbě jím byl Dvořák, Smetana, později Suk, Janáček a jiní, v malířství celá garda našich umělců od posledních desetiletí devatenáctého století, v sochařství Myslbek a Štursa. Stávali se evropskými a zjevně tíhli k tomu, aby se stali světovými. Šli ruku v ruce s naším vývojem politickým, který vedl národ k poli-

tickému, sociálnímu a hospodářskému uplatnění se v Evropě a ve světě. Výrazem toho byl Masaryk v celém svém snažení politickém a jedním z nejjasnějších projevů této politiky byla naše politika mezinárodní, zahraniční. Dovolíte mi, abych řekl, že všecko moje snažení jako zahraničního ministra od dob první republiky na poli mezinárodním bylo záměrně určováno těmito myšlenkami, vědomím politické a kulturní synthese, za níž náš národ šel od doby nejstarší, vědomím jasného národního programu už od doby husitské, vědomím nutnosti dostat se plně a definitivně k integrálnímu uskutečňování našeho programu obrození a dojít až k vrcholné úloze, kterou náš národ může hrát v kulturním zápolení s národy ostatními: od češství k evropanství a k lidství.

Masaryk formuloval tento program s vyhraněním náboženským ve svých úvahách o smyslu českých dějin. Soudím, že tato cesta — od národovectví k světovosti, od národa k humanitě — platí a vždy platila o všech národech moderních, mravných, vzdělaných a vyspělých, a že to platí i dnes — v době opětovného vytváření Společnosti národů v nové formě — více než kdy jindy. A dává to zároveň linie myšlení a práce našim spisovatelům. To neznamena, že na příklad my nemáme vzhledem k Němcům odporovat co nejradikálněji zlu a rozplývat se k nim v nějaké sentimentální

humanitě. Naopak i pro nás platí být tvrdým a nepoddajným v boji o právo a snažit se vyhladit až do kořene to, co znamenal nelidský, nehumánní, barbarský nacism a fašism.

Tím docházím k praktickému závěru tohoto programu: naše literatura a umění, naši literáti a všichni kulturní pracovníci mají úkol v duchu našeho velikého lidského a národního odkazu záměrně a důsledně sloužit k světové duchovní expansi národa. Spisovatel má být šířitelem a zprostředkovatelem našich duchovních hodnot ostatnímu světu. Jeho role je nepolitická a tím současně vysoce politická. Dělá tak zvanou nepolitickou politiku a tím politiku nejlepší. Nedělá práci a literaturu tendenční, vulgárně propagační, ale chce představit ostatnímu světu svůj národ v umělecké řeči a formě světové tím, že sám stojí na výši světové, a jsa na úrovni světové a přiváděje naši národní kulturu a literaturu na tuto úroveň, řeší otázky stejně národní jako světové.

LITERATURA

JAKO NÁSTROJ K ŘÍZENÍ DUCHOVNÍHO
VÝVOJOVÉHO PROCESU V NÁRODĚ
ZA NEPORUŠITELNOST LIDSKÝCH PRÁV
A PRO SVOBODU ČLOVĚKA
PROTI DOGMATISMU A SEKTÁŘSTVÍ
A PRO OBJEKTIVNOST A TOLERANCI

Aby mohla literatura a kultura tyto úkoly zdárně plnit, musí zůstat ve svém sociálním prostředí především svobodná, to jest autonomní. Při všem svém intimním spojení s celým ostatním životem politickým, sociálním a hospodářským musí se snažit stát nad tímto životem a suverénně jej duchovně ovládat. Do svobody projevu literárních a kulturních vůbec nemůže nějakým rozhodujícím způsobem zasahovat ani žádná strana a třída, ani jiné vlivy neliterární a laické, ani vlivy politické a ovšem ani stát.

To neznamená, že by se nám mohl zítra začít v literatuře a v duchové kultuře vůbec roztahovat — jako tomu bývalo dřív — pod záminkou svobody myšlení a uměleckého

tvorení, nějaký nový fašism a nacism. Byl jsem vždycky proti onomu liberalismu, který hájil stanovisko, že není demokratické potlačovat svobodu fašismu; zastával jsem stanovisko, že také demokracie má právo na svou obranu; kategoricky jsem odmítal ono pokrytecké stanovisko, které hlásali naši henleinovci a němečtí nacisti, že my máme povinnost uskutečňovat do všech důsledků své zásady demokracie, aby pak oni mohli na tomto základě naši demokracii zničit. Kdo usiluje o svobodu mou, nemá práva dovolávat se svobody pro sebe a tato svoboda mu může a má být odepřena.

Je otázkou politického umění posoudit, kdy politická svoboda začíná být nebezpečná sobě samé a kdy a do jaké míry se má dočasně omezovat. Ale vždy to musí být jen do jisté míry a dočasně. To rozhodne praktická denní politika. Ideálem je mít tak vyspělý lid, aby v těchto věcech si dovedl ukládat disciplinu sám.

Ale žádné umění nemůže zdárně existovat bez svobody. Žádná literatura nemůže plnit s úspěchem svůj úkol bez svobodné možnosti projevu. Nemůže být ovlivňována ani thesemi stranickými nebo třídními, ani nějakou oficiálností státní. Každé oficiální umění a oficiální literatura se ze dne na den zprotiví a přestane mít hned účinek. Neznamena to, že stát nemůže a nesmí zabránit určitým projevům

politickým, jakmile se odějí do formy uměleckého a literárního projevu. Ale musí nesmírně přesně, opatrně a co možno liberálně vytýčit všeobecné hranice, přes které se nemůže a nesmí jít. Takové vytýčení je možné a správné. A měli by si je určovat anebo aspoň spoluurčovat především spisovatelé sami. Také v tom vidím tu autonomii kultury a literatury a umění.

Neboť literatura a národní kultura, vycházejíc z ducha a podstaty národního života vůbec, má národu především sloužit v jeho duchovním zdokonalování a k vyspění k nejvyšším metám mravním, duchovým a kulturním vůbec. Má mít za bezpodmínečný úkol udržovat a pěstovat všecko to, co přispívá k harmonisaci tendencí a snah národních s tendencemi a snahami lidskými. V tom smyslu je tu literatura přímým nástrojem zápasu o pokrok v národě, je nositelem a řídicím činitelem celého duchovního procesu v národě a je zároveň jeho usměrňovatelem v tom duchu, aby tento stálý duchovní kvas držela v přípustné míře, aby národ a stát anarchistickými elementy, vlastní lidské psychologii, nebyl rozvrácen a přiváděn do myšlenkového a vůbec duchovního chaosu. Tu literatura má současně plnit úkol národního sjednocovatele a úkol onoho faktora, jenž různé myšlenkové proudy harmonisuje, sladuje v jednotný synthetický proud celého národního duchového a kulturní-

ho života. Bdí prostě nad zachováváním nezbytného nebo žádoucího stupně trvalé národní jednoty.

Že při tom literatura má své od nepaměti vybojované právo a povinnost být a zůstávat nástrojem společenské kritiky, kritiky všestranné, zásadní, někdy i radikální, ale vždy především konstruktivní, rozumí se samo sebou.

Z toho všeho dále plyne, že literatura a umění je vrcholným strážcem především neporušitelnosti lidských práv. Nemá nikdy mlčet k tomu, aby demokracie porušovala zákon, který si sama dala. Nemá nikdy přecházet mlčením z vůli ať byrokracie, ať zvolených orgánů a demokratických institucí. Má doslova střežit bez kompromisování každé sebemenší právo lidu konstitucí a jinými zákony dané. Říká se, že je to úkolem tisku a tak zvaného veřejného mínění. Ano, ale literatura, spisovatel, umělec má speciální poslání v národě a jednou z hlavních povinností jeho poslání je hájit vždy, všude a za všech okolností fundamentální podmínky svobody člověka. Neboť svoboda je statkem, hodnotou absolutní a může být omezována jen stejně platnou a stejně a rovně uplatňovanou svobodou člověka druhého.

Tím vším je dán úkol spisovatelův v našem dnešním prostředí. Má státi vždy tak vysoko, aby jsa nositelem veškeré duchovní svobody ve společnosti, nebyl ve své činnosti ani sektářem, ani dogmatikem. Jeho úkolem a po-

sláním je, aby jsa kritikem společnosti, jsa nositelem všeho duchovního kvasu v národě, jsa harmonisátorem někdy protichůdných tendencí a slouže k vytváření synthetisace různorodých proudů národní kultury, stál nad denním rmutem dočasných vedlejších a bezvýznamných sporů a byl k nim všem objektivní a do značné míry filosoficky tolerantní. Straníci a lidé zaujatí a předem stranickým stanoviskem duševně spoutaní mohou si dovolit býti nesnášenliví ve věci i ve formě. Spisovatel jím býti nemá. Spisovatel má vidět vždy především člověka a pak teprve straníka. Jinak by nemohl plnit svůj veliký úkol objektivního nositele duševního kvasu své společnosti; ta v rámci dogmatického stanoviska kterékoli strany nemůže nikdy býti duchovně dosti bohatá a stává se v jistém smyslu vodou stojatou.

To však neznamená, že by spisovatel neměl míti vyhraněné stanovisko a chtěl býti obhájcem všech možných kompromisů. Naopak: je to spisovatel, u něhož nedostatek charakteru je vždy věc nejodpornější. Literát je — a má být — jsa stálým a důsledným výrazem svědomí národa — také nepoddajným charakterem jako člověk skrz na skrz svobodný a prostě svůj.

SPISOVATEL A POLITIKA

Tím vším, co jsem dosud řekl, dotýkal jsem se stále thematu literatura a politika v nejširším a nejvšeobecnějším toho slova smyslu. Chtěl bych nyní k tomu dodat ještě toto: Spisovatel je a může býti jako každý jiný občan straníkem přesto, že nemá nikdy zapomínat na své nadstranické poslání v životě veřejném vůbec. Je a má být straníkem ve vyšším toho slova významu, má býti společenským a mravním kritikem vůbec a tudíž i poměrů a nešvarů stranických. A že život politický a strany jako takové bez stranických nešvarů existovat nemohou, vychází z psychologie politických stran samých.

Tu si musí spisovatel uvědomit, že demokratický stát má a musí mít za první a základní úkol plnit své poslání ve smyslu skutečně demokratickém, to jest hájit vývoj co možno bez všeho násilí duchovního i fysického a ve smyslu striktního plnění práva a spravedlnosti pro všechny občany v duchu režimu demokracií stanoveného a demokraticky prováděného. Tu ovšem musí si přesně stanovit a určit,

co demokracie je a čím není. Pověděl jsem o tom vše nutně ve své knize „Demokracie dnes a zítra“ a odkazuji na ni.

Dodávám znovu, že odmítám jen ryze politický pojem demokracie ve smyslu liberalistickém, že demokracii chápu jako systém také ve smyslu hospodářském a sociálním a že v ní vidím zároveň uskutečňování určité filosofie mravní. V tom smyslu je demokracie v dnešní době sama svou podstatou tak, jak já ji chápu, vysoce revoluční. Dále v ní vidím systém podléhající stálému vývoji a zdokonalování, jenž nemůže znamenat trvalé petrifikování určitého politického režimu a určitých politických institucí. Jinými slovy: demokracii je dlužno chápat jako systém vývojový, jdoucí uvědoměle k demokracii stále lepší a lepší.

Tu však zároveň varuji před nějakým zbožněním státu a jeho orgánů. Stát a společnost není a nemůže být absolutním pánem individua. Jsou určitá nezadatelná práva člověka vedle státu a společnosti a o vyrovnávání vlivu těchto dvou faktorů se od dob nejstarších stále a stále bojuje a hledá se určitá syntéza mezi státem a společností na jedné a individuem na druhé straně. O tom nejlepší svědectví podáváte vy spisovatelé sami: toto thema je totiž jedním z nejčastějších v literárním tvoření moderní doby.

Upozorňuji dále, že je dnes třeba hledat v politickém životě — a speciálně v politické terminologii — více jas-

nosti a více precisnosti. Válka a politické boje před ní a po ní zatemnily neobyčejně silně některé politické pojmy: demokracie, svoboda, humanita, jednota, reakce, politická strana a politické hnutí a řada jiných. Jsou to slova, jejichž přesný smysl je dnes naprosto přezírán, neurčen, často záměrně zatemněn a nebo dokonce od týchž lidí v různém smyslu používán a záměrně vykládán.

Stavte se důsledně proti těmto nedorozuměním a pokuste se mluvit jasně, ano, ano — ne, ne; odmítejte v politice stranické výklady pojmu demokracie, svobody, reakce a j.; odhalujte tyto nepřesnosti a nedomyšlenosti, chcete-li mít veřejný život poctivý a čistý; od ovládnutí Evropy nacismem a fašismem byla všeobecná tendence povyšovati propagandou denní hesla na absolutní a dokonalé pravdy, zatím co to bývá často jen hrubé zevšeobecňování jednostranné fráze bez obsahu a nebo obsahu nejasného a záměrně do veřejnosti vrženého.

Důrazně na tento nedostatek našeho veřejného života dneška upozorňuji. Volám tu po nutnosti vyjasnění, precisování a obsahového přesného určení všech zde uvedených velikých hesel dneška, všech těch významných pojmů dnešního života, jež mají znamenat pro každého člověka tak mnoho a jež ve skutečnosti často znamenají proň v praxi tak nepatrně málo.

A konečně poslední věc: jsou problémy, jejichž řešení a vyřešení zůstává nedokončeno, a je stále o ně boj. Mluvíme dnes o fašismu a neuvědomujeme si, že nám představuje myšlenkový systém, který od dávných a dávných let existoval, který v dnešní své formě dostal právě toto jméno, obdržev ke svému dřívějšímu jménu, obsahu a formě zároveň některé dnešní časové znaky jako produkty především dnešní doby; existenci tohoto způsobu myšlení však ani zdaleka nesmíme připisovat Hitlerovi nebo Mussolini. Je to směr a způsob myšlení, jež dávno a dávno nejen existoval, ale jež nezmizí ani s touto válkou. Budeme se my i naše příští generace v té či oné formě s ním potýkat stále. Neboť to je prostě synonymum stálého, nikdy neutuchajícího boje o politickou svobodu či nesvobodu v lidské společnosti.

Jsou jiné problémy podobné, i když rázu jiného a jež se týkají vaší činnosti spisovatelské. Historie filosofie všech dob a věků vykazuje spor, někdy silnější, jindy mírnější, o spiritualism v různých jeho formách. S konečnou platností nikdy spor ten vyřešen nebyl a, po mém soudu, ani vyřešen nikdy nebude. Spisovatel si musí býti vědom, co myšlenkových bojů, proudů, inspirací, vítězství a porážek tento spor pro lidstvo znamenal, a i dnes znamená, a měl by — i když se boje toho účastní a staví se vášnivě pro

nebo proti jedné či druhé thesi — stát nad tím sporem a nebo vedle toho sporu s tolerantní objektivitou a filosofickou nezaujatostí. A to tím spíše, že dnes přijímání nebo nepřijímání dialektického materialismu nemusí mít už vlivu na fakt, je-li nebo není-li moderní člověk socialistou.

A podle toho by pak měl vyvozovat praktické důsledky politické a životní vůbec. Oč krásnější, slušnější a spokojenější byl by náš veřejný život, kdybychom se dovedli — jak to spisovatelé a veřejně působící činitelé činit mají — dívat na tyto a podobné otázky a tím na náš úkol tvůrců a budovatelů národní kultury v tom smyslu.

A končím tyto všeobecné úvahy tím, čím jsem je začal: každá naše diskuse o úkolech literáta v našem národě musí začít naším češtvím a končit evropanstvím a lidstvím. To platí zejména i pro diskusi o naší demokracii. Řekl jsem, že chápu naši demokracii nejen politicky, ale dnes už skoro více hospodářsky, sociálně a mravně. Naši spisovatelé a umělci jsou průbojníky nového světa a nového života, to znamená v dnešní převratné době nového režimu mravního, hospodářského a sociálního. Náš boj národní byl od doby našeho politického pádu a zvláště od polovice 19. století bojem především sociálním. Ztratili jsme šlechtu a vyšší svoje třídy současně se svým pádem politickým a v době, kdy jsme si znovu vytvořili svou novou buržoasii, vcházeli

jsme už do období, kdy moderní kapitalismus byl odsouzen k zániku. Naše emancipace hospodářská a sociální zapadala v jedno s emancipací národní, s bojem o naši svobodu národní. Nezapomínejme, že nám to podstatně umožnilo také náš veliký přelom po druhé válce světové. Tyto veliké skutečnosti vždycky naše významná literatura a naše moderní kultura představovala; a náš spisovatel nemůže ani dnes je opomíjet nebo opouštět.

Vezměme si jen naši moderní literaturu. Ukazuje se to jednak už v naší literatuře obrozenské, ale je to nad slunce jasnější v naší literatuře od let 1848. A naši hlavní reprezentanti literární jsou toho výrazem: K. H. Mácha, K. Havlíček, J. Kollár, Božena Němcová, Vítězslav Hálek, Jan Neruda, G. Pflégr-Moravský, Svatopluk Čech, J. V. Sládek, J. S. Machar, P. O. Hvězdoslav, K. St. Neuman, Josef Hora, a skoro celá naše literatura současná. Jedním slovem: naše moderní literatura je vedle thematic národního prosáknuta v plné své bohatosti thematic sociální a hospodářské emancipace moderního člověka; je přeplněna touhou po sociální a hospodářské spravedlnosti a jde přímo ke koncepci socialisace moderní společnosti. Náš dnešní literát jde jen v této naší literární tradici, odnáší-li se i dnes tak živě k těmto problémům, zkoumá-li už zcela konkrétně tyto otázky a hledá-li vášnivě řešení denních našich politických otázek v tomto

duchu. Náš literát je tím také svému národu povinen. A náš spisovatel slouží jen svému národu, bude-li tyto problémy nejen zkoumat, nýbrž i kriticky se k nim odnášet, otevřeně naší veřejnosti v těchto otázkách pravdu říkat a nebude-li se bát zde povzbuzovat a tam varovat, zde posilovat a tam kriticky na chyby a vady upozorňovat — krátce: plnit své povinnosti spisovatele jako burcovatele národního svědomí. Velikost naší dnešní doby, velikost převratů, jež prožíváme, a velikost úkolů, které našemu národu a státu dnešní doba a politika ukládá, je přímou výzvou k spoluvůrcům naší národní kultury, aby konali i nadále svou velikou národní povinností.

ZÁVĚR

Měl bych ještě řadu otázek a námětů, k nimž bych se mohl a snad měl vyslovit. Ale byl jsem ve svém výkladu bez- tak už příliš dlouhý a vedlo by nás to dnes příliš daleko. Snad někdy jindy; a doufám, že diskuse o těchto věcech se otázek těch dotkne a je v té či oné formě osvětlí. Jsou to všechno věci tak životně, nás všechny dnes — a myslím, že tomu bude tak i v budoucnosti — tak zajímavější, že se k nim budeme a musíme automaticky vrátet. Říkám opět, že to, co jsem uvedl, jsou otázky, jejichž řešení a pojetí dogmaticky nikomu nevnucuji. Ale jsou to otázky, jejichž diskusi a řešení bych si přál vésti za neomezené a ve své podstatě neomezovatelné svobody.

Je to zásada, jež má býti každému z nás samozřejmá a bez níž by náš stát a náš národ se svou kulturou a svou národní tradicí nemohl ani existovat. Neboť být nositelem duchovního kvasu v národě, být burcovatelem národního svědomí, promýšlet existenční problémy národa a člověka a filosofovat, to znamená dělat to objektivně, bez jakého-

koli duchovního pouta, bez předsudků a stranictví — jedním slovem to znamená býti člověkem svobodným. A není vyspělého a kulturního národa, jenž by se mohl obejít bez takového svobodného literáta a filosofa.

REV15

PROJEV PANA PRESIDENTA REPUBLIKY
Dr EDVARDA BENEŠE
NA SJEZDU ČESKÝCH SPISOVATELŮ
V ČERVNU 1946 V PRAZE
vydal Syndikát českých spisovatelů v roce 1946.
V úpravě Oldřicha Menharta
výtiskla Průmyslová tiskárna v Praze
písmem Manuscript
v nákladu 3000 výtisků na bezdřevém papíře.

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 0 1 4 7 5